

Henryk Podolski

Promocja książki ks. Józefa Mandziuka pt. "Historia Kościoła katolickiego na Śląsku"

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 3/1, 255-257

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Autorka zanalizowała pod względem formalnym wyżej wspomnianą mszę Josquina des Prés, ukazując przepełnienie struktury dzieła motywiką chorałową.

Dr hab. Jerzy Erdman w referacie *Chorał gregoriański jako źródło inspiracji w muzyce organowej* wskazał na chorał jako szczytowe, niemożliwe do zdystansowania osiągnięcie w dziedzinie muzyki wokalne. Jako taki poddawał się z trudem próbom przetransponowania go na grunt muzyki wielogłosowej. Nie mniej istnienie w kościele organów, jako instrumentu służącego liturgii, zachęcało kompozytorów do wykorzystania chorału w kompozycjach o bardziej złożonej fakturze. Autor przypomniał pochodzące z końca XIV w. najwcześniejsze źródło liturgicznej muzyki organowej, Codex Faenza zawierający przykład mszy organowej, w której tematy gregoriańskie opracowane zostały techniką *cantus planus*. Na dalszy rozwój technik kompozytorskich, związanych z użyciem melodii chorałowych w wielogłosowych kompozycjach organowych, wskazują źródła muzyki organowej z XV w. (Wiener Anschrift, Buxheimer Tabulaturbuch). Duży postęp w wykorzystaniu chorału w utworach organowych zauważyć można w XVI stuleciu, kiedy to technika *cantus planus*, szczególnie w kompozycjach Paula Hofhaimera i Arnolta Schlicka została doprowadzona niemal do granic możliwości. Nowe oryginalne pomysły pojawiają się w księgach organowych włoskiego kompozytora Girolamo Cavazzoniego, Claudio Merulo, Antonio Cabezóna. Od XVII w. obserwuje się zahamowanie postępów związanych z opracowaniem chorału gregoriańskiego w kompozycjach organowych. Proces ten ulega pogłębieniu w następnych stuleciach XVIII i XIX. Dziełem przełomowym jest z pewnością *L'orgue mystique* Charlesa Tournemire' a (1870-1939). Ten monumentalny zbiór bazuje w całości na odpowiednich motywach gregoriańskich. Referat podkreślił wielki wkład Polski w rozwój muzyki organowej opartej na chorale – jego zdaniem w dalszym ciągu niedostatecznie zaznaczony w podręcznikach dotyczących muzyki polskiej i europejskiej. Epoka współczesna jest korzystna dla odbioru chorału gregoriańskiego oraz do tworzenia kompozycji na nim opartych. Autor stwierdził na koniec, że rola badań naukowych chorału staje się w tym kontekście szczególnie ważna.

W ostatnim referacie *Muzyka liturgiczna Kościołów Wschodu i Zachodu – refleksje nad jej wspólnym źródłem i różnorodnością form przekazu uniwersalnej prawdy chrześcijańskiej* mgr Marcella Erigina wskazała na podobieństwo i wspólne cechy muzyki liturgicznej Wschodu i Zachodu. Podkreśliła wzajemne przenikanie się tych kultur oraz rolę Polski jako pośrednika w tym procesie.

Na zakończenie obrad zabrał głos Ks. prof. Jerzy Pikulik, który podziękował władzom Uczelni, gościom, prelegentom, współpracownikom, studentom oraz wszystkim uczestnikom sympozjum.

Ks. Zenon Kołodziejczak

PROMOCJA KSIĄŻKI KS. JÓZEFA MANDZIUKA pt. „HISTORIA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO NA ŚLĄSKU”.

Dnia 26 lutego 1996 r. odbyła się we Wrocławiu promocja drugiego tomu monografii dziejów Kościoła katolickiego na Śląsku, obejmującego okres reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji (1520-1742), autorstwa ks. prof. dr. hab. Józefa Mandziuka, kierownika katedry Historii Kościoła w Czasach Nowożytnych w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Organizatorem tejże imprezy naukowej były Wydawnictwa ATK, a jej gospodarzem Papieski Fakultet Teologiczny we Wrocławiu, którego Autor jest również pracownikiem naukowym. Uroczystość odbyła się w gościnnym gmachu Metropolitalnego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, w którym Autor odbył swoje studia filozoficzno-teologiczne. Uczestnikami spotkania byli przedstawiciele wrocławskiego środowiska naukowego,

zwłaszcza historycy Śląska, księża profesorowie i wykładowcy kościelnych instytucji naukowych, przyjaciele i koledzy Autora. Uroczystość uświetnił swoją obecnością ks. Henryk kard. Gulbinowicz, arcybiskup-metropolita wrocławski.

Na wstępie ks. prof. dr hab. Ignacy Dec, rektor PFT we Wrocławiu, powitał gości, przedstawił życiorys naukowy Autora, omówił Jego twórczość naukową i złożył życzenia dalszych osiągnięć w badaniach nad dziejami Kościoła na ziemi śląskiej. Następnie przewodnictwo objął mgr Henryk Podolski, kierownik Wydawnictw ATK. Poprosił on prof. dr hab. Bogdana Roka z Uniwersytetu Wrocławskiego o wygłoszenie „laudacji promocyjnej”. Oto tekst tego wystąpienia:

„Praca ks. prof. Józefa Mandziuka wypełnić ma lukę w polskiej historiografii, w której brak jest naukowej monografii dziejów Kościoła na Śląsku w czasach wczesnonowożytnych. Także i w niemieckiej literaturze nie mamy odpowiedniej pracy syntetycznej. Prace P. Konrada o Kościele śląskim i F. Seppelta o biskupstwie czas już zdeaktualizował, natomiast synteza W. Marschala nie zaspokaja potrzeb polskiego czytelnika.

Autor podjął się wielkiego trudu przedstawiania dziejów Kościoła w szczególnie ważnym okresie historycznym. Czasy wczesnonowożytne charakteryzuje niespotykane w innych epokach nasilenie życia religijnego ogółu społeczeństwa. Dotyczyło to całej społeczności chrześcijańskiej, w tym oczywiście też i śląskiej. Instytucje kościelne stanęły przed wielkim wyzwaniem chwili dziejowej. Życie religijne stanowiło najistotniejszy komponent procesu historycznego. Tym istotniejsza staje się sprawa wyjaśnienia tego elementu historii. Istnieją wielkie komplikacje z przedstawieniem i wyjaśnieniem tych spraw. Konieczne stało się określenie aparatu pojęciowego, a następnie zbudowanie konstrukcji naukowej syntezy problematyki religijnej i kościelnej. W skomplikowanym biegu stosunków religijnych tego okresu badacze historii starają się wyodrębnić pewne wielkie procesy historyczne, które umożliwić mają zrozumienie przebiegu wypadków dziejowych. Autor syntezy sięgnął po taką wypracowaną już konstrukcję. Historycy wyodrębniają w tym okresie równoległe przebiegające od początków XVI w. procesy reformacji protestanckiej i reformy katolickiej. Rozwój życia religijnego w ciągu XVI, XVII i pierwszej połowy XVIII w. prowadził do komplikowania i antagonizowania na styku wyodrębnionych nowych instytucji kościelnych protestantyzmu ze starymi strukturami Kościoła rzymskiego. Protestantka reformacja objęła reformę tak życia religijnego, jak i instytucji kościelnej, reforma katolicka odrzuciła reformę instytucji i dokonała reformy życia religijnego. Trudne problemy owych walk pozwala zrozumieć wyodrębnienie jeszcze jednego ważnego procesu jakim stała się kontrreformacja¹. Wykorzystując takie właśnie widzenie dziejów wczesnonowożytnych, starał się Autor przedstawić wypadki historyczne zachodzące na Śląsku, a przede wszystkim w granicach diecezji wrocławskiej.

W trakcie rekonstrukcji dziejów Kościołów śląskich czasów nowożytnych zwrócił Autor uwagę na szczególnie ważną rolę zasady „cuius regio, eius religio”, która wypracowana w czasie walk religijnych na terenie Niemiec stała się zasadą organizującą dzieje religijne także i na Śląsku.

Przedstawiając dzieje Kościoła śląskiego, a właściwie katolickiej diecezji wrocławskiej, postarał się Autor o szerokie i interesujące przedstawienie roli poszczególnych ordynariuszy. W książce znajdujemy poczet owych postaci historycznych kształtujących w dużej mierze charakter życia religijnego i instytucji kościelnych. Obok ordynariuszy przedstawiono także postacie wybitniejszych biskupów pomocniczych. Autor prezentuje tu koncepcję historiografii wskazującej na rolę jednostki, jest to odejście od, nie tak dawno powszechnie stosowanej, zasady pisania historii odpersonifikowanej.

Zgodnie z nowym podejściem do problematyki historii Kościoła starał się Autor przedstawić z jednej strony istotne problemy życia duchowieństwa, a z drugiej życia

¹ Obok prac cytowanych przez Autora można jeszcze wymienić: P. Ch a u n u, *Czas reform. Historia religii i cywilizacji (1250-1550)*. Warszawa 1989.

wiernych. W przyszłości, po powstaniu prac szczegółowych, możliwe będzie jeszcze pełniejsze zrekonstruowanie umysłowości i mentalności kleru, a z drugiej strony religijności wiernych. Wydaje się, że taka właśnie konstrukcja widzenia wypadków dziejów Kościoła winna zainteresować badaczy historii religii. Kierunek takiego podejścia do historii religii i Kościoła dawno już znalazł swoje miejsce w historiografii francuskiej². Z tego punktu widzenia na uwagę zasługują w pracy podrozdziały o religijności wiernych: „śląska religijność barokowa” i „bractwa i stowarzyszenia religijne” z rozdziału III. Uwagę zwraca też paragraf „duszpasterstwo i jego praca duszpasterska” z tegoż rozdziału.

Słuszne jest także skrupulatne i odrębne omówienie roli zakonów, tej specyficznej instytucji duchownej w ramach Kościoła katolickiego. Zakony zwłaszcza w czasach nowożytnych odgrywały ważną rolę w Kościele. Prześledzenie tej roli na terenie dzielnicy śląskiej prowadzić może do wysuwania pewnych wniosków na ten temat w szerszych syntezach katolicyzmu.

Warto też zwrócić uwagę na prezentowane przez Autora stanowisko wobec problematyki elementów polskości w ogólnej historii Kościoła śląskiego. We wstępie do pracy czytamy: „Autor starał się pisać o tym w sposób obiektywny, bez przesadnego eksponowania polskich wątków dziejowych, choć cieszył się z każdego „polonika”. Także na uwagę zasługuje postawa Autora wobec problematyki Kościołów protestanckich. Prezentowana praca zajmuje się historią Kościoła katolickiego, nie mógł jednak Autor pominąć problematyki protestantyzmu. We wstępie Autor wskazał, że starać się będzie „dostrzegać rolę dziejową zarówno katolicyzmu, jak i protestantyzmu,” deklarował też dbałość o „zachowanie odpowiednich proporcji w analizowaniu poszczególnych zagadnień” na styku działań wrogich sobie w tamtym czasie Kościołów (s. 10).

Czytelnik otrzymał obszerny tom zawierający wiele uwag syntetycznych. Autor dbał jednak o przedstawienie sporej ilości szczegółowych faktów, których ciągi tworzą obraz ważnych procesów dziejowych tamtych czasów. Rozbudowany aparat naukowy w formie przypisów, u dołu każdej strony i wybranej bibliografii, zamieszczonej na końcu książki, przydaje pracy dodatkową wartość. Zamieszczenie zaś indeksu nazwisk i nazw geograficznych wielce ułatwia dotarcie do szczegółowych zagadnień interesujących w danej chwili czytelnika”.

Po wystąpieniu prof. Bogdana Roka głos zabrał ordynariusz wrocławski. Nawiązał on do swojej kwerendy w Archiwum Watykańskim na temat Fryderyka Hesskiego, pierwszego kardynała wrocławskiego. Wspomnił następnie śp. biskupa Wincentego Urbana, który w 1976 r. przedstawił Mu swoich najbliższych współpracowników: ks. Józefa Mandziuka i ks. Józefa Patera i przepowiedział ich karierę naukową. Na koniec rzadca Kościoła wrocławskiego wyraził dla Autora życzenia owocnej pracy w badaniach nad dziejami biskupstwa nadodrzańskiego, które zbliża się do jubileuszu 1000-lecia swego istnienia.

Ks. Józef Mandziuk w „słowie autorskim” przybliżył problematykę swoich badań naukowych, ujawnił dalsze plany nad poszczególnymi tomami wielkiej monografii dziejów Kościoła śląskiego oraz podziękował uczestnikom za życzliwość i obecność. Słowa szczególnej wdzięczności wyraził swemu ordynariuszowi za umożliwienie zorganizowania warsztatu naukowego w Izabelinie k/Warszawy oraz ks. kanonikowi Zygmuntovi Kozłowskiemu za okazany mecenat w czasie studiów.

Po zakończeniu części oficjalnej, uczestnicy imprezy promocyjnej przeszli z auli do sali, gdzie mogli nabyć obok książki promocyjnej, t. 8 *Słownika polskich teologów katolickich* i poszczególne numery czasopisma historyczno-społecznego *Saeculum Christianum*, którego ks. Mandziuk jest redaktorem. Przy akompaniamentem muzycznym, w wykonaniu Erwina Hellona, studenta PFT we Wrocławiu, Autor podpisywał swoje książki. W kameralnej atmosferze goście korzystali z posiłku, przygotowanego przez siostry jadvizanki, pracujące w Seminarium Duchownym.

Henryk Podolski

² S. L a z a r, *Kierunki badań nad historią religii i Kościoła w aspekcie historycznej socjologii religii*. Znak. R. 20; 1968, nr 171, s. 1139-1159.